

DROBNÉ ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY A POZNATKY ZE SÁZAVY, OKR. BENEŠOV

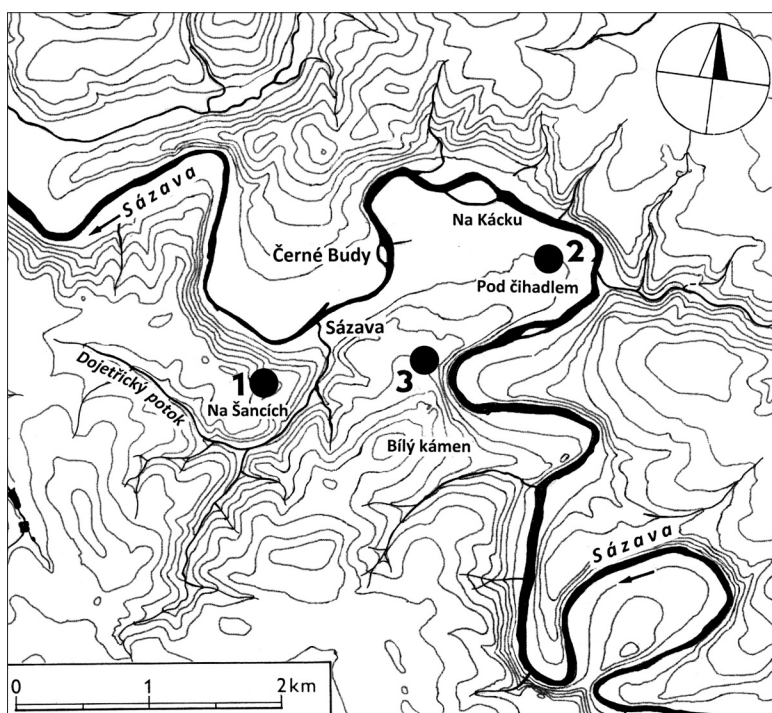
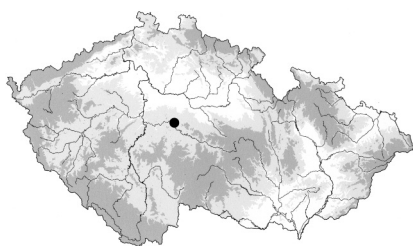
Josef Bubeník – Jiří Bernat

1. ÚVOD

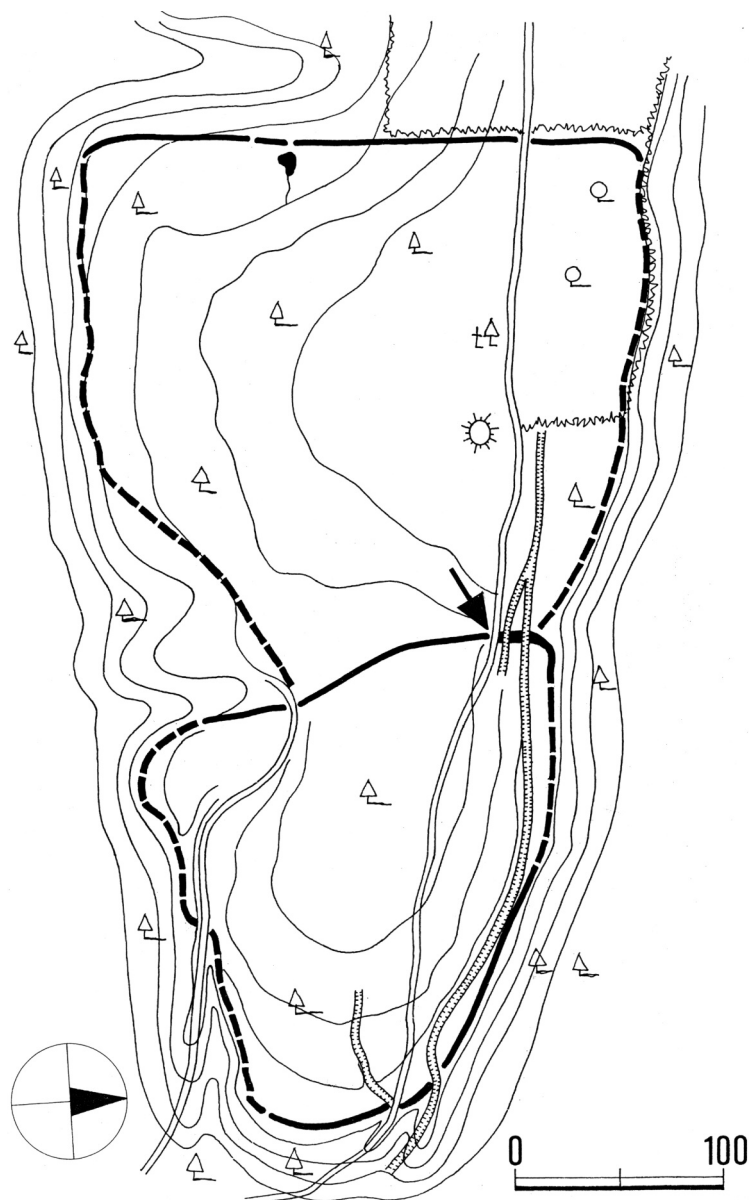
Území města Sázavy (okr. Benešov, do r. 2000 okres Kutná Hora) na rozhraní dolního a středního toku řeky Sázavy bylo do nedávné doby pro archeologii zajímavé především dlouhodobým výzkumem Archeologického ústavu AV ČR v bývalém benediktinském klášteře sv. Prokopa a také díky dokladům neolitické a středověké těžby krystalického vápence v lomech na vrchu Bílý kámen. Okolní archeologické lokality zůstávaly dlouho poněkud stranou odborného zájmu. Postupně jsme na ně v řadě článků a menších studií upozorňovali (naposledy Bubeník 2006; 2007; Bernat – Štědra 2005). Příspěvek, který nyní předkládáme společně, je dalším doplněním obrazu pravěkého a středověkého osídlení na katastru Sázavy. Práci uzavírá vyhodnocení nálezových souborů z nesytematických povrchových sběrů.

2. RANĚ STŘEDOVĚKÉ HRADIŠTĚ SÁZAVA/DOJETŘICE – DOKUMENTACE STŘEDNÍHO VALU V ROCE 1962

Opevněný areál o ploše asi 12 ha se nachází v poloze Na šancích, na ostrožně sevřené od severu údolím řeky Sázavy a od jihu údolím Dojetřického potoka (obr. 1:1). Na současných mapách bývá však označena jako lokalita Nad vozovkou. Dosavadní poznatky o hradišti shrnuje v poslední době několik prací (Čtverák et al. 2003, 282; Bernat – Štědra 2005, 207–213), ty však pominuly drobnou archeologickou akci,

Obr. 1. Sázava a okolí (okr. Benešov).
Mapa georeliéfu s vodní sítí
a pojednávanými lokalitami: 1 – poloha
Na šancích; 2 – lokalita Pod čihadlem;
3 – prostor povrchových sběrů pod
Bílým kamenem. Nahoře: poloha
Sázavy na mapě ČR

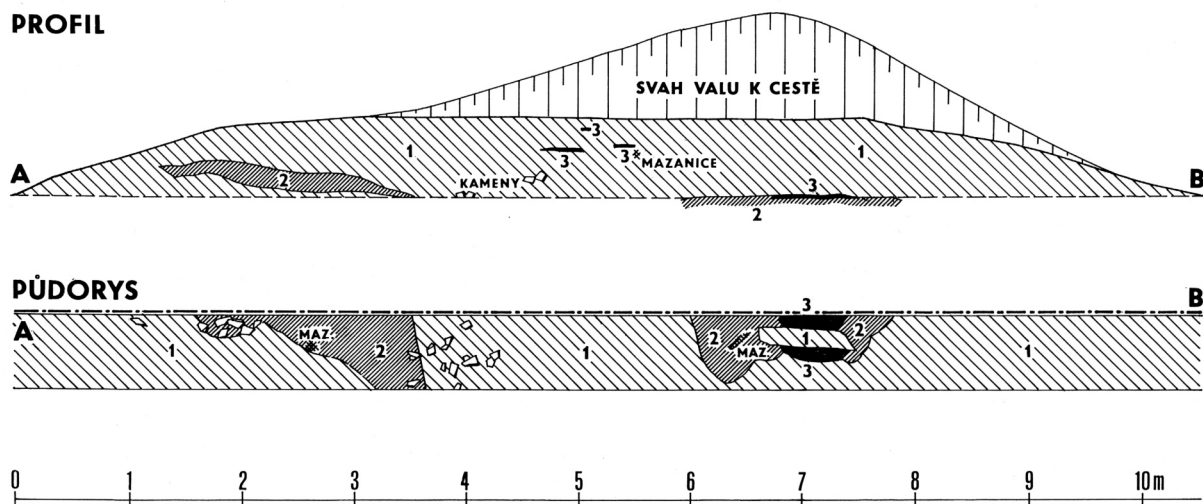

Obr. 2. Sázava/Dojetřice (okr. Benešov). Situace raně středověkého hradiště Na šancích na schematickém plánu podle J. Maštaliře (Maštaliř 1962; upraveno a doplněno). Šipka ukazuje umístění řezu dokumentovaného v roce 1962 ve středním valu opevnění

důležitou pro poznání struktury západního valu jádra hradiště a pro datování této fortifikační linie (tzv. středního valu). Na popud J. Kudrnáče začistili totiž v roce 1962 J. Bubeník s J. Maštaliřem jižní stěnu průchodu lesní cesty uvedeným valem a situaci zachytili na vertikálním řezu i v půdorysu. Dosud nepublikovaná originální dokumentace byla dodatečně před několika lety přiložena ke zprávě J. Kudrnáče (Kudrnáč 1963). Právě v souvislosti s tímto drobným výzkumem se z hradiště podařilo získat nálezy, datovatelné do 8.–9. století (Bubeník 1970; 1997, 63; 1999, 634). Polohu řezu valem je možno na ZM 1 :10 000, 13-33-04, umístit přibližně do okolí bodu vzdáleného 217 mm od Z a 275 mm od J sekční čáry mapového listu. Les i cesta v tomto místě jsou na nové katastrální mapě Sázavy součástí jedné rozsáhlé parcely č. 1799/1 (původně ppč. 445/1).

2.1. Popis nálezové situace

Řez valem, dokumentovaný v roce 1962 J. Bubeníkem a J. Maštaliřem v jižní stěně lesní cesty (Kudrnáč 1963; zde obr. 2; 6), ukazuje 10,5 široké a 1,8 m vysoké valové těleso (obr. 3), které v jeho dolní části tvoří především hnědá hlína (obr. 3: vrstva 1). Ve střední části tělesa valu (obr. 3, úsek 4,55–5,45 m) byly v rámci vrstvy 1 registrovány v několika úrovních slabé horizontální vrstvičky tmavé uhlíkaté hlíny, z nichž některé zachycuje i řez (obr. 3:3). Do vrstvy 1 se pod vnitřním svahem valu vkládá také vrstva hnědé hlíny promíšené výrazně tmavší hnědou hlínou (obr. 3: vrstva 2), která místy obsahovala menší kumulace kamenů a zlomky keramiky. Vrstva 2, zachycená v maximální délce asi 2,4 m, klesá mírně

Obr. 3. Sázava/Dojetřice (okr. Benešov). Raně středověké hradiště Na šancích – střední val na řezu (nahore) a půdorysu (dole) podle terénní dokumentace přiložené dodatečně ke zprávě J. Kudrnáče (Kudrnáč 1963). Popis vrstev: 1 – hnědá hlína; 2 – hnědá hlína promíšená tmavě hnědou; 3 – tmavá uhlíková hlína

téměř od povrchu valu směrem k jeho středu až pod úroveň řezu (obr. 3:2, úsek 1,20–3,64 m). V pásu širokém 1,3 m, mezi stěnou řezu a okrajem lesní cesty je do půdorysu promítnut maximální plošný rozsah vrstvy 2 před odkopáním (obr. 3). Poté tato tmavá, kořeny prorostlá vrstva zapadala pod úroveň řezu jen v úzkém pruhu, který probíhal paralelně s linií fortifikace. Pod opačnou, vnější (západní) částí valu byla kvalitativně shodná promíšená hlína (vrstva 2) zachycena až v úrovni báze řezu a evidentně zasahovala i pod ní (obr. 3:2). V délce asi 1,2 m zde vrstva 2 přecházela ve dvojici horizontálních rovnoběžných pásů tmavě uhlíkaté hlíny (vrstva 3), v půdorysu probíhajících kolmo k linii valu (obr. 3: vrstva 3, m 6,65–7,82). V tělese valu byly také zaznamenány kusy mazanice (obr. 3, vr. 1, na metru 5,50; vr. 2, na metru 2,60 a v ús. 6,35–6,50 m).

Řez (obr. 6), jak je jasně patrné z dokumentace a uvedeného popisu, nezasahoval až k bázi valu, ale podle terénní konfigurace se k ní velmi přiblížil. Stejně tak neznáme stratigrafii horní části valového tělesa a řez zde pokračuje promítnutou linií povrchu valu (v pův. dokumentaci je naznačen jen profil – povrch vnitřního svahu a koruny valu). K pořízení úplného řezu by totiž bylo nutné odkopat výrazně větší objem materiálu a provést nákladné úpravy po ukončení akce.

2.2. Interpretace řezu

Řez sice neobsáhl celé valové těleso a nemohl ukázat jeho úplnou vnitřní strukturu, přesto poskytl řadu důležitých informací, které mohou vést k základní představě o původní podobě fortifikace. Nejobjemnější část valu, hlinitou vrstvu 1 s ojedinělými kameny (obr. 3:1), je nutno považovat za nerozlišené souvrství, které je zčásti pozůstatkem původní hradby a zčásti její sesutou a splavenou destrukcí. Samotnou hradbu vymezují co do šířky další, kvalitou odlišné destrukční vrstvy, silně promíšené tmavou hlínou (vrstva 2, obr. 3:2). Převážně hlinité těleso hradby vázala vnitřní dřevěná armatura, jejímiž pozůstatky jsou horizontální uhlíkovité vrstvy ve střední partii řezu (obr. 3:3). Dva rovnoběžné uhlíkovité pásy na bázi řezu (leží pod vrcholem valu) považujeme za pozůstatky dalších vodorovných dřevěných kleštín in situ, spíše než za vnější zalícování hradby, zřícené na bermu. Kleštiny procházely napříč částí hradebního tělesa, ve vyšší partii patrně celou jeho hmotou. Hradba tak mohla mít šířku nejméně 4 m a její vnitřní i vnější stěnu zpevňovaly kromě dřevěných stavebních prvků i kameny, zachycené za předpokládanou vnitřní stěnou (obr. 3, ús. 3,00–3,20 m) ve vrstvě 1 a dislokované také v destrukční vrstvě 2 (obr. 3:1, 2). Zbytky možného kamenného zpevnění západního čela hradebního tělesa se mohou nacházet pod úrovní dokumentovaného řezu a detailní podobu zalícování tak nelze rekonstruovat. Obtížné je rovněž určení původní výšky hradby, protože řezem nezkoumaná vrcholová partie valu může obsahovat pozůstatky případné mladší stavební fáze opevnění. Hradba i tak musela mít výšku nejméně 2 m (bez obranné předprsně) a pokud je celý val skutečně výsledkem zániku jediné stavební fáze, mohlo být podle obsahu destrukčních trojúhelníků hradební těleso i poněkud vyšší.

Jak je z dokumentace (*obr. 3*) i popisu nálezové situace patrné, bylo příčinou zániku hradby závažné poškození její dřevěné armatury, pravděpodobně ohněm.

2.3. Datování fortifikace

Pro datování opevnění do raného středověku jsou důležitou oporou již dříve publikované keramické nálezy (*Bubeník 1970*, *obr. 4:3, 4, 7, 8, 11, 12; 5:1–4; 7:3*). Tato keramika, získaná v roce 1962 z řezu valem (kromě nálezů J. Kudrnáče), pochází totiž z destrukční vrstvy 2 (*obr. 3:2*) na vnitřní straně hradby a datuje tak její zánik do 9. století.

3. SÁZAVA, LOKALITA POD ČIHADLEM – ŽÁROVÝ HROB Z MLADŠÍ DOBY ŘÍMSKÉ A DALŠÍ NÁLEZY Z JEHO OKOLÍ

3.1. Žárový hrob z mladší doby římské – parc. č. 691 (pův. č. 186/60)

V červenci roku 1970 našel pan Z. Plechata na svém pozemku, pův. parc. č. 186/60 (nyní parc. č. 691, na ZM 1:10 000, 13-31-24, okolí bodu 412:21; *obr. 1:2; 4:1*), při kopání jámy na hašení vápna asi 2 m od studny dnešního domu čp. 348 (podle dodatečného sdělení nálezce v r. 2010) v ulici Na Křemelce žárový popelnicový hrob mladší doby římské (*Bubeník 1971*). Popelnice byla nalezena v hloubce 30 cm pod tehdejší povrchem, na rozhraní svrchu tmavé humusovité písčité hlíny a světlého jemného hlinitopísčitého podloží. Nádoba obsahovala spálené kůstky pravděpodobně malého dítěte (věkový stupeň inf. II, dvou až čtyřletého; *Chochol 1971*). Z hlíny vyhozené z výkopu získali J. Bubeník společně s J. Plechatou ještě další zlomky lidských kostí a zlomek kostěného předmětu zdobeného rytými soustřednými kroužky (*Bubeník 1971*, *obr. 1*). Nálezy chované původně ve sbírce místního sběratele a pracovníka archeologického výzkumu Sázavského kláštera, pana Karla Krále (Uhlířskojanovická 18, Černé Budy, Sázava), převzalo muzeum v Kutné Hoře. Lidské pozůstatky byly uloženy do depozitáře antropologického oddělení AÚ AV ČR (tehdy ČSAV).

3.2. Nálezy z parc. č. 692 (nový stav)

V únoru roku 1971 navštívil J. Bubeník (tehdy v exposituře AÚ Most) parcelu pana Plechaty znovu kvůli obhlídce výkopu pro základy domu čp. 348 (nyní nové parc. č. 692 – uprostřed parc. č. 691, *obr. 1:2; 4:1*) a zjistil, že ve stěnách výkopu není stop po jakýchkoli archeologických objektech. Na povrchu hlíny vyházené z výkopu našel však několik otřelých, slabě vypálených pravěkých střepů, z nichž jeden profilovaný ukazoval do doby římské. Na situaci nálezů a pokračující výstavbu v okolí upozornil oddělení ochrany památek AÚ (čj. 736/71) a s dopisem předal i nálezy, které jsou v současné době již nezjistitelné.

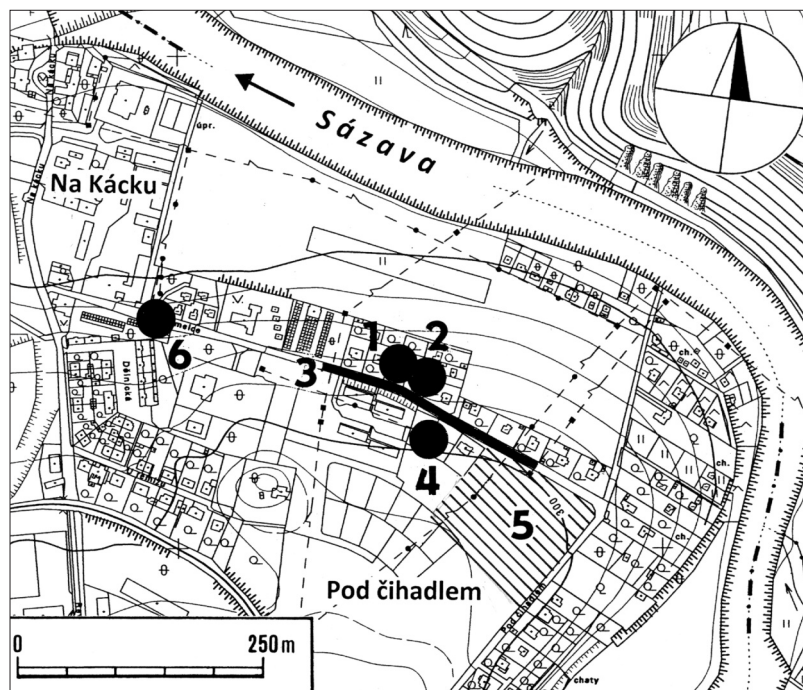
3.3. Nálezy na parc. č. 698/1 (nový stav)

U příležitosti zmíněné návštěvy parcely pana Plechaty v únoru 1971 sebral J. Bubeník na pozemku, který s ní sousedí na východní straně (nyní parc. č. 698/1 u chaty ev. č. 322, na ZM 1:10 000, 13-31-24, okolí bodu 414:20; *obr. 4:2*), a to z hlíny přemístěné na záhony zřejmě z výkopů pro základy garáže, zlomky keramiky ze závěru raně středověkého či počátku vrcholně středověkého období. Mezi fragmenty nádob byl i okraj zásobnice s tuhou v keramické mase. Podobně jako nálezy ze sousední parcely (nyní č. 692 a 691 – Plechata) byly i tyto zaslány do AÚ (čj. 736/71) a jsou nyní rovněž nezvěstné.

3.4. Poznatky z výkopu pro elektrický kabel v ul. Na Křemelce (nyní parc. č. 1846/1)

Od konce listopadu roku 1983 až do průběhu ledna 1984 byla hloubena při jižní straně ulice Na Křemelce (nyní parc. č. 1846/1; *obr. 4*) ve směru k ulici Pod Čihadlem a dále i do této ulice rýha pro elektrický kabel veřejného osvětlení obou ulic, široká i hluboká asi 1 m (ZM 1:10 000, 13-31-24, na linii mezi body: 1. 398:21, 2. 403:20, 3. 420:16, 4. 433:10, 5. 427:0). Na výkopové práce tehdy upozornil již zmíněný sázavský sběratel K. Král, který z výkopu od bagristy, pana Bohaty, dostal zlomky keramiky mladší doby římské. Byly dva, a to z těl nádob, z toho jeden z výdutě dvojkonické nádoby se žlábkou členěným lomem. Podle dodatečného sdělení pocházely z hlíny nad rýhou proti domu čp. 350 (ZM 1:10 000, 13-31-24, okolí bodu 426:14). Další střepy nasbíral K. Král sám na povrchu zeminy vyházené z rýhy. Byly to většinou málo výrazné zlomky keramiky, avšak podle materiálu a zpracování i raně středověké, dále vrcholně až pozdně středověké (*Bubeník 1984*). Nálezy pan Král uložil do své sbírky, v které je dnes nelze dohledat (K. Král zemřel v r. 2009).

Obr. 4. Sázava (okr. Benešov), Pod čihadlem, ul. Na Křemelce. Nálezové polohy: 1 – urna s žárovým hrobem a další zlomky keramiky ml. doby římské u domu čp. 348; 2 – nález zlomků keramiky 12.–13. stol. na pozemcích v okolí chaty ev. č. 322; 3 – úsek rýhy pro el. kabel s ojedinělými zlomky keramiky ml. doby římské a s kulturní vrstvou a nálezy raného až pozdního středověku; 4 – místo nálezu zlomků keramické nádoby (ml. d. římská?) proti domu čp. 430; 5 – prostor amatérských sběrů; 6 – nedatovaná jáma porušená výkopem pro opernu zeď

Další drobné nálezy z povrchu již zahrnuté rýhy sebral J. Bubeník přibližně proti společné hranici pozemků domu čp. 349 a čp. 202 (ZM 1:10 000, 13-31-24, okolí bodu 420:16), a to zlomky raně středověké, vrcholně středověké a raně novověké keramiky (Bubeník 1984a). Ze středověkých také fragment silnějšího dna nádoby s tuhou v keramické mase, patrně zásobnice, analogický zlomku získanému na nalezišti (nyní parc. č. 698/1) již v roce 1971. Také tyto nálezy jsou dnes bohužel nezvěstné.

Kromě jednotlivých nálezů v ulici Na Křemelce byla přibližně v úseku od první (východní) řady garáží až k domu čp. 334 na severní straně komunikace pozorována v rýze na opačné jižní straně ulice, a to v délce nejméně 20 m (ZM 1:10 000, 13-31-24, na linii mezi body: 1. 403:20, 2. 406:20), následující situace. Pod vrstvami šedohnědé ornice a podorniči (do hl. 40–45 cm) se ukazovala vrstva podobné kvality, avšak místy tmavě a místy světle prošedlá, o kolísající síle 10–25 cm (kulturní vrstva?). Byla však promrzlá, takže ji nebylo možno dokonale začistit. Výrazná zahloubení vrstvy nebyla pozorována a nebyly z ní získány nálezy. Pod ní se již nacházelo světlé podloží tvořené místy jen písečnou vrstvou, pod kterou se některých úsecích objevovala ještě další geologická vrstva rezavě hnědé hlíny s kameny.

Dále v roce 1984 sebral také K. Král na poli, na jižní straně ulice Na Křemelce, proti tehdy rozestavěnému domu čp. 430 (p. Proučil) čtyři keramické zlomky a jak se zdá opracovaný kámen.

Jeden ze zlomků je nepochybně raně novověký (šedá redukční hrncina), další tři pocházejí patrně z jedné tenkostěnné nádoby. Dochoval se z ní drobný fragment nižšího válcovitého hrdla s krátkým vykloněným okrajem, zlomek stěny s náznakem neostrého odsazení hrdla od těla (obr. 5:1, 2) a jeden zlomek z těla. Jejich keramická hmota je poměrně jemná, s nevýraznou příměsí písčitého ostriva (0,5–1,5 mm) a nízkým obsahem jemné slídy. Na povrchu jsou střepty tmavší hnědé barvy, na lomu šedohnědé, dobrého vypálení. Technologicky se zjevně odlišují od ostatní keramiky středověké až novověké z okolí a naznačují nejspíše možnou souvislost s keramickými nálezy mladší doby římské.

3.5. Vyhodnocení

Značně fragmentarizovaná keramika mladší doby římské pochází patrně z popelnic dalších, mělce uložených žárových hrobů, možná rozrušených už dříve v minulosti především orbou.

Keramické zlomky z přechodu raného a vrcholného středověku z polohy Pod čihadlem jsou pak zřejmě dokladem trvalejších lidských aktivit v tomto prostoru. Se zásahy středověkými může souviset např. i jáma (bez nálezů) zachycená v roce 2009 v západní části ulice Na Křemelce (obr. 4:6).

4. POVRCHOVÉ SBĚRY NA KATASTRU SÁZAVY

Čtyři soubory nálezů z katastru Sázavy byly získány nesystematickými sběry ing. Jiřího Bubeníka (Hodice 148, 589 01 Třešť) v osmdesátých letech 20. století. Shoda v příjmení s jedním z autorů tohoto příspěvku je zcela náhodná, k nálezům ze sběrů jsme se dostali zásluhou a prostřednictvím našeho spolupracovníka a sázavského kronikáře Milana Štědry.

Dva soubory pocházejí ze dvou blízkých ploch na severním úpatí kopce Bílý kámen (*obr. 1:3*) s pozůstatky neolitické, raně a vrcholně středověké i novověké těžby krystalického vápence. Třetí soubor byl získán z dnes zastavěných pozemků Pod čihadlem (*obr. 1:2; 4:5*) a čtvrtý soubor je lokalizován jen na levobřežní část města (katastr Sázava).

4.1. Nálezový soubor č. 1

4.1.1. Lokalizace

První z poskytnutých nálezových souborů ze sběrů na katastru Sázavy je poměrně přesně prostorově vymezen. Rozsáhlou plochu sběru tvořily v jižní části rovinaté pozemky polí pod severním úpatím kopce Bílý kámen a v severní části mírný svah (350–366 m n. m.) nad údolím řeky (*obr. 1:3*). Ve zrušeném katastru byl sběr lokalizován na pozemkovou parcelu č. 282/1. V současné době to jsou ještě nezastavěné, ale již neobdělávané pozemky, označené nově parc. čísly 1519/5, 1519/7, 1519/9, 1519/10 a 1519/12. Na západní straně vymezuje polohu silnice Sázava–Bělokozly, na východní straně chatová zástavba a prudký svah do údolí Sázavy. V půdorysu přibližně protáhlý obdélník o maximálních rozměrech asi 470 × 130 m lze na ZM 1 : 10 000, 13-33-04, lokalizovat do plochy mezi body 1. 330:328, 2. 338:330, 3. 342:326, 4. 345:292, 5. 328:293, v mm od Z a J sekční čáry mapového listu. Od vrcholové kóty Bílého kamene (456 m n. m.) dělí J okraj plochy sběru vzdálenost asi 500 m.

4.1.2. Popis a datování nálezů

Soubor č. 1 obsahuje celkem 43 drobných zlomků keramických nádob a 1 kámen.

Keramika:

- 1 zl. stěny, ostřívo do 1 mm, menší obsah jemné slídy, drsný, mírně krupičkovitý povrch, vnějšek špinavě okrový, vnitř. povrch sv. šedohnědý, stř. tvrdý výpal (VS 2);
- 6 zl. okrajů (z nich 2 ve výběru na *obr. 5:3, 4*) z růz. nádob, 1 zl. okraje větší silnostěnné nádoby, 27 zl. stěn, 1 zl. olámané stěny nebo okraje s malým úsekem nálepu ucha, 1 zl. dna, 1 zl. vrcholu poklice s knoflíkovitou úchytkou (*obr. 5:6*); keram. těsto jemné (oj. kamínky, do 1,5 mm), b. sv. šedá až tm. šedá (na lomu bělošedá až sv. šedá), na vnitř. stranách jemné rotační rýžky, okraje vyhlazené nebo leštěné, nesouvisle i povrch stěn - u tří zlomků jednoduchá vlešť. výzdoba, tvrdý výpal (NO 1, NO);
- 1 zl. stěny, poměrně jemné ker. těsto (proti výše popsané skupině keramiky obsahuje více jemné slídy), sv. šedý až šedý mírně drsný povrch, tvrdý výpal (NO 1);
- 1 zl. stěny, jemné ker. těsto, střep na lomu bělošedý, vnější p. okrový, vnitř. zelená transparentní glazura, tvrdý výpal; 1 zl. stěny s mělkou horizont. rýhou, ker. těsto jemné, menší příměs kamínků do 1 mm, na lomu sv. šedohnědý střep, vnější str. rezná, sv. šedá, vnitř. zelená transparentní glazura, tvrdý výpal; 1 zl. těla tenkostěnné nád. z jemného ker. těsta s menším obsahem jemné slídy, vnější povrch tm. šedý, vnitř. zelená transparentní glazura, tvrdý výpal (NO);
- 1 zl. stěny, jemné ker. těsto, b. okrová načervenalá, uvnitř mělké modelační žlábků a jemné rotační rýžky a sv. hnědá až téměř bezbarvá glazura, tvrdý výpal (NO).

Kámen:

- 1 malý plochý (tl. do 3 mm) kus šedé břidlice.

4.1.3. Vyhodnocení

Nevíme, zda se v případě nálezového souboru z polohy pod Bílým kamenem jedná o výsledek jediného, nebo opakovaného sběru. V každém případě je počet nálezů na tak rozsáhlou plochu poměrně nízký. Mezi drobnými keramickými zlomky naprosto dominuje na rychlém kruhu vytáčená rezná a v redukčním prostředí vypalovaná raně novověká hrnčička. Značně fragmentarizovaná keramika se totiž už ve střepích dostávala v průběhu novověku na polnosti s hnojem vyváženým z hospodářství a dvorů. V místě nálezů se nevyskytuje břidlice a její zachycený kus může být dokladem sekundárně přemístěného zlomku břidlicové krytiny některé středověké nebo novověké významnější stavby v městečku nebo v klášteře. Soubor bohužel neobsahuje žádné nálezy, které by bylo možné dávat do souvislostí s neolitickou nebo raně středověkou těžbou vápence na Bílém kameni.

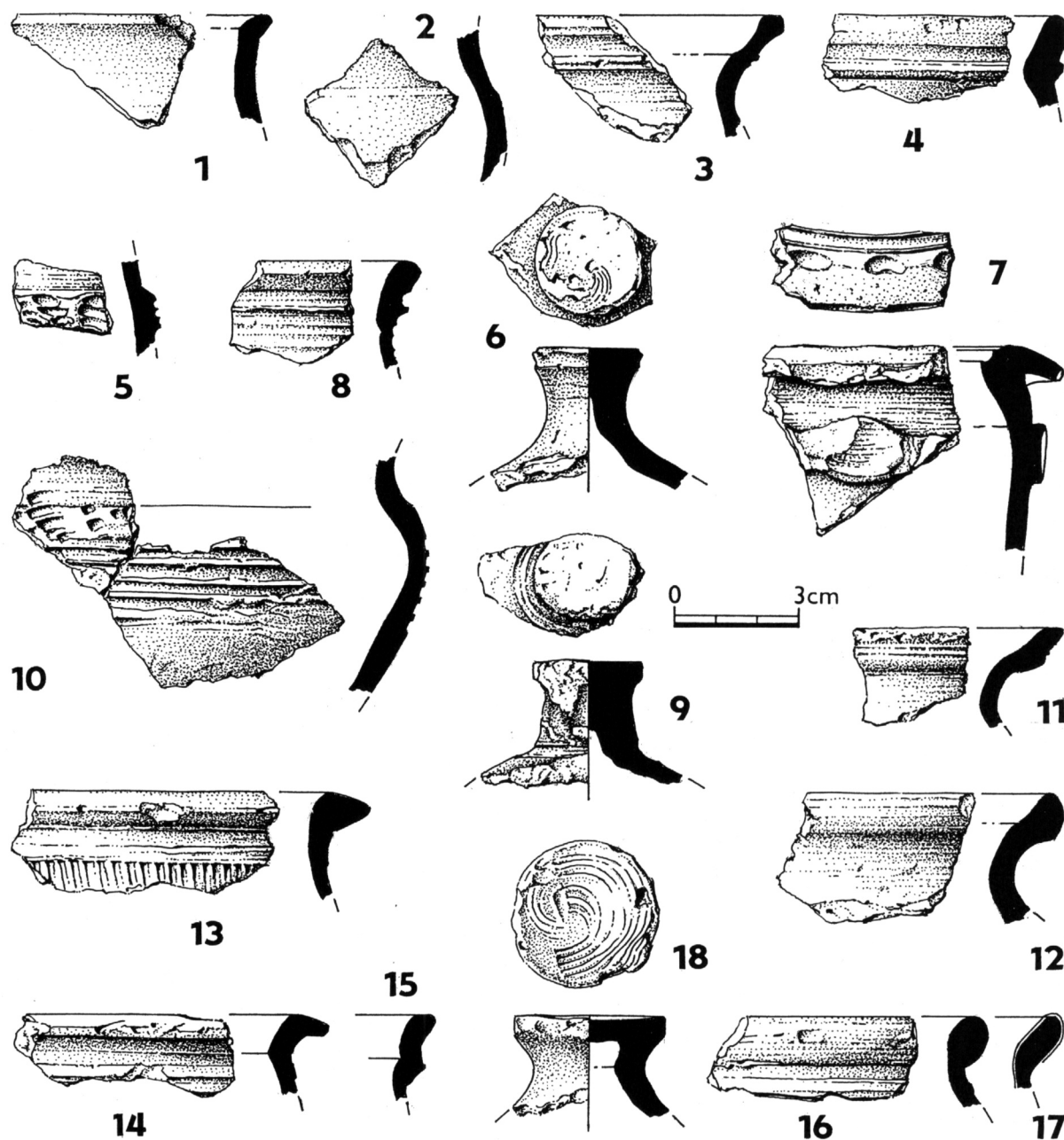
4.2. Nálezový soubor č. 2

4.2.1. Lokalizace

Druhý nálezový soubor pochází z východního sousedství plochy sběru č. 1 (obr. 1:3). Nálezy byly získány z pozemku starého parcelního čísla 284/8 (nyní parc. č. 933) u chaty (údajně bez ev. č.) náleze, ing. Bubeníka. Na ZM 1:10 000, 13-33-04, leží uvedený pozemek v okolí bodu vzdáleného 364 mm od Z a 324 mm od J sekční čáry mapového listu (nadm. v. 341–345 m).

4.2.2. Popis a datování nálezů

Nálezový soubor č. 2 obsahuje 140 převážně drobných střepů keramických nádob, 2 zlomky kamnových kachlů, 1 železný hřebík, 4 zlomky skla a 1 vysokým žárem zasažený kámen.

Obr. 5. Sázava (okr. Benešov). Výběr nálezů z povrchových sběrů: 1, 2 – zlomky keramické nádoby ze sběru proti domu čp. 430 v ul. Na Křemelce; 3–5 – raně novověká keramika z polohy Pod čihadlem, J strana ul. Na Křemelce; 6–9 – raně novověká keramika z polohy pod Bílým kamenem; 10–18 – raně a vrcholně středověká a raně novověká keramika ze sběrů v levobřežní části města (bez bližší lokalizace)

Keramika:

- 1 zl. stěny, ostřené ker. těsto (zrnka hornin do 0,5 mm), střep na lomu šedý, na povrchu okrový, na vnitřní jinak hladké straně rotační rýžky, vnější povrch mírně drsný, tvrdý výpal (VS);
- 6 zl. stěn, ostřené ker. těsto (zrnka hornin do 0,5 mm), sv. šedý až šedohnědý, drsný až krupičkovitý povrch, stř. tvrdý výpal (VS 2);
- 2 zl. stěn nádob s výzdobou stěn radýlkem - řady půlkroužků tvoří u jednoho střepu „šupinový“ plošný dekor, střep na lomu bělošedý, povrch šedý, mírně drsný, uvnitř hladší, s mělkými rotačními modelačními žlábkami, tvrdý výpal (VS 2, 2. pol. 15. stol.);
- 1 zl. ovaleného okraje, pod ním plochá lišta přetínaná mírně šikmo položenými rýhami (radýlko); 1 zl. vyhnutého okraje s oběžnou rýhou na vnější str.; 1 zl. římsovitého okraje; 2 zl. okrajů zesílených přehnutím ven a do obla přehlazených (technologie patrná na lomu); 1 zl. okraje tenkostěnného hrnce - okraj slabě vykloněný a na vnitř. str. prožlabený; 1 zl. jednoduchého vyhnutého okraje; 1 zl. stěny s plastickou lištou promačkávanou hřebenem (tzv. řetízování; obr. 5:5); 2 zl. z těl tenkostěnných nádob s mělkou oběžnou rýžkou na vnější str., 1 zl. masivní stěny s plastickou promačkávanou lištou; 1 zl. stěny s vhlazovaným dekorem na vnější str.; 36 zl. stěn (bez výzdoby), 1 zl. dna s úsekem stěny, 3 zl. den, 1 zl. z vrcholu poklice s malým úsekem náběhu k úchytce; ker. těsto poměrně jemné (oj. kamínky), střep na lomu bělošedý až sv. šedý, povrch šedý, šedohnědý až tm. šedý, na vnitř. str. někdy rotační rýžky, vnější povrch hladký (hlazený, oj. leštěný), tvrdý výpal (NO 1);
- 1 drobný zl. římsovitého okraje, 1 zl. říms. okraje se stopou odlomeného ucha; 1 zl. stěny s mělkým oběžným žlábkem, 1 zl. stěny s mělkou širší rýhou na rozhraní těla a hrdla; 1 zl. stěny se slabě odsazeným hrdlem; 1 zl. těla větší silnostěnné nád.; 23 zl. stěn; 4 zl. den s úsekem stěny; 2 zl. den; 2 zl. širokých páskových, sl. prožlabených uch, (při kořeni jednoho horizontální rýžka); poměrně jemné ker. těsto s oj. kamínky, většinou tenkostěnný střep je na lomu okrový, načervenalý až sv. hnědý, povrch okrový, sv. hnědý, někdy zašedlý, stř. tvrdý až tvrdý výpal (NO 1);
- 2 zl. zesílených a zaoblených okrajů, vnitř. zelená glazura; 3 zl. okrajů zesílených - ven přehnutých, přitažených a zaoblených, bělavý střep, vnitřní zelená glazura; 1 zl. mírně zesíleného zaobleného okraje, sv. hnědošedý slinutý střep, vnitř. hnědá glazura, velmi tvrdý výpal (NO 2);
- 1 zl. slabě vyhnutého a mírně zesíleného okraje, bělošedý střep, zelená glazura, tvrdý výpal (NO);
- 1 zl. prohnutého, uvnitř prožlabeného (odsazení pro poklici) okraje, bělošedý střep, vnější povrch načervenalý, vnitř. zelenohnědá glazura, tvrdý výpal; 1 zl. okraje a šikmého podokrají talířovité mísy, bělošedý střep, vnitř. zelená glazura; 16 stěn s vnitř. bezbarvou nebo transparent. glazurou (zelená, tm. zelená, hnědá, hnědošedá, hnědočerná) na bělošedém nebo nažloutlém (okrovém) střepu, tvrdý výpal; 2 zl. stěn mísovitých nádob, uvnitř bezbarvá glazura a zeleně mal. dekor; 1 zl. dna mísy (talíře), spodek rezný, okrový, uvnitř zelená glazura a odloupaný malovaný dekor; 1 zl. dna, spodek rezný okrový, sl. načervenalý, uvnitř hnědá transpar. glazura; 1 zl. stěny, b. sv. okrová, uvnitř kapka hnědé transpar. glazury; 2 zl. stěn, na vnější str. mělké oběžné rýhy, vnitřní bezbarvá glazura na sv. okrovém střepu; 1 zl. stěny s vnitř. bezbarvou glazurou a hnědým kapaným dekorem, vnější str. je rezná, sv. hnědošedá; 1 zl. stěny, sv. okrový střep, vnější hnědočerná a vnitř. bezbarvá glazura; jemné těsto, tvrdý výpal (NO 2);
- 1 zl. stěny, poměrně jemné těsto, b. sv. okrová, na vnější str. mělký oběžný žlábek, tvrdý výpal (NO);
- 1 zl. stěny, poměrně jemné ker. těsto, rezný, mírně drsný bělošedý střep s malými rytými zdvojenými krokvicemi na vnější straně, uvnitř rotač. rýžky, tvrdý výpal (NO);
- 1 zl. stěny a dna, jemný mat., okrový načervenalý střep, vnější hnědá glazura, tvrdý výpal (NO 2);
- 1 zl. stěny větší nádoby, velmi jemné keramické těsto, sv. okrový slinutý střep, na vnitř. str. modelační žlábkami a rotační rýžky, vnější sv. hnědá glazura, velmi tvrdý výpal (kamenina, NO 2);
- 1 zl. dna, jemný mat., okrový načervenalý střep, vnitř. zelená glazura, spodek s koncentrickými rýžkami, tvrdý výpal (NO 2, 19. stol.);
- 1 zl. vlnovitě zprohýbaného okraje, na vnitř. straně pod okrajem úzká lišta, keram. těsto jemné, bělavý, sl. narůžovělý střep, rotač. rýžky, vnitř. hnědočerná glazura přesahuje přes okraj, tvrdý výpal (NO 2).

Kachle:

- 1 malý zl. obvodové šikmé lišty s jedním odsazením, poměrně jemné keram. těsto s oj. kamínky, střep je na lomu okrový, načervenalý, povrch zašedlý, výpal tvrdý (NO 1);
- 1 zl. rámového kachle z jemného materiálu, střep je na lomu špinavě okrový a má zelenou glazuru na bílém nástřepí, tvrdý výpal (NO).

Železo:

- 1 kovaný hřebík, ohnutý (NO).

Sklo:

- 1 zl. modře zabarveného surového skla, 1 drobný zl. modrozeleně zabarveného plochého skla, 1 zl. sv. zeleného opakního skla, 1 zl. hnědočerveně zabarveného dutého skla (NO 2, 2. pol. 19.-20. st.).

Kámen:

- 1 natavený protáhlý valounek se struskovitým příškvarem.

4.2.3. Vyhodnocení

Soubor č. 3, přestože pochází z relativně malé plochy, je nejpočetnější. Vyšel nejspíše z opakovaných sběrů a část nálezů může pocházet i z drobných zásahů do terénu v souvislosti se zahrádkářskými pracemi.

V souboru artefaktů naprosto převládá sekundárně přemístěná (tzv. hnojná) novověká vytáčená hrnčina několika tříd. Raně novověké technologii patří rezné šedé i světlejší hnědé střepy, tedy redukčně i oxidačně pálená keramika. Výrazný je i podíl spíše mladší novověké hrnčiny s vnitřními glazurami a zlomky novověkého skla jsou nepochybně druhotně deponovaným odpadem z blízkých skelných hutí.

Nejstarší nálezy představuje jen několik zlomků vrcholně a pozdně středověké keramiky. Početně tvoří v souboru přibližně 6 % a její přítomnost ve sběrem testované poloze považujeme za druhotnou, nebo za doklad náhodných událostí.

V souboru č. 2, a to i přes opakované sběry a celkově větší počet nálezů, se stejně jako na sousední rozsáhlejší ploše sběru č. 1 nevyskytují žádné artefakty, které by souvisely s pravěkými nebo raně středověkými aktivitami na blízkém Bílém kameni.

4.3. Nálezový soubor č. 3

4.3.1. Lokalizace

Soubor nálezů č. 3 byl získán výhradně povrchovým sběrem na části někdejších polí v úhlu ulic Na Křemelce a Pod Čihadlem na levobřežní terase Sázavy v nadmořské výšce 298–302 m (*obr. 1:2; 4:5*). V době sběru to byla pozemková parcela č. 282/1; v novém katastru jsou to především pozemky parcelních čísel 1488/4–18 a další z nich nově oddělené parcely, dnes většinou již zastavěné rodinnými domy. Přibližně lichoběžníkovitá plocha o maximálních rozměrech asi 125 × 150 m (*obr. 4:5*) se na ZM 1:10 000, 13-31-24, nachází mezi body: 1. 420:16, 2. 434:10, 3. 429:3, 4. 417:9, v mm od Z a J sekční čáry mapového listu.

4.3.2. Popis a datování nálezů

Nálezový soubor č. 3 tvoří 63 drobných zlomků keramických nádob a 2 fragmenty kamnových kachlů.

Keramika:

- 1 zl. stěny a dna se stopami jemné podsýpky, 1 zl. těla tenkostěnné nád., ker. těsto ostřené zrnky hornin do 1 mm, méně jemná slída, b. okrová načervenalá až hnědočervená, vnější povrch přihlazený, mírně drsný, uvnitř horizontální modelační žlábků, stř. tvrdý výpal (VS 1, 2. pol. 13. stol.);
- 1 zl. stěny, ker. těsto ostřené (zrnka hornin do 0,5 mm), b. okrová, na vnější str. zašedlá, povrch drsný, tvrdý výpal (VS 2);
- 2 zl. stěn z jemného ker. těsta, vnější povrch hladký, vnitř. mírně drsný se zbytky rotačních rýžek, tvrdý výpal; 1 zl. páskového prožlab. ucha, mat. jemný, střep na lomu bělošedý, načervenalý, tvrdý výpal (NO);
- 1 knoflíkovitá úchytka poklice, ker. těsto jemné, střep na lomu sv. šedý, sv. červenohnědý otřelý povrch, výpal stř. tvrdý (NO 1);
- 3 zl. okrajů s kyjovitou profilací a úzkým žebrem na vnější str. (*obr. 5:8*, NO 1);
- 2 zl. vykloněných, jednoduše tvarovaných okrajů z nádob s nízkým prožlab. hrdlem, 2 zl. zesílených zaoblených okrajů (patrná technologie: přehnutí horní hrany na vnější stěnu), 1 zl. širokého, mírně přehnutého okraje s řadou malých oválných důlků, nad vnitř. hranou okraje žlábek, pod okrajem na vnější stěně plastická lišta promačkávaná mělkými ovál. důlky (*obr. 5:7*), ker. těsto jemné, střep na lomu bělošedý, povrch šedý, rotační rýžky, uvnitř i horizont. modelační žlábků, tvrdý výpal (NO);
- 32 zl. stěn, mat. jemný, 3 zl. stěn s vhlazovaným dekorem na vnějším povrchu (svislé, horizontální i kruhové linie), 3 zl. den s úsekem stěn a 2 zl. den (spodek otřelý, snad s jemnou posýpkou), 1 zl. šir. páskového ucha s dvojicí mělkých žlábků, 1 knoflíkovitá úchytka poklice (*obr. 5:9*), v půdorysu oválná (smáčknutá - prstové důlky na krku), střep na lomu bělošedý až sv. šedý, povrch sv. až tm. šedý, hladký nebo hlazený a nesouvisle leštěný (zejména při okrajích), tvrdý výpal (NO 1);
- 1 zl. stěny, ker. těsto mírně ostřené (zrnka hornin do 0,5 mm), s menším obsahem jemné slídy, střep na lomu červenohnědý, povrch až tm. šedý, uvnitř mělké modelační žlábků, tvrdý výpal (NO 1);
- 1 zl. stěny z jemného keram. těsta, vnější povrch vyhlazený, šedoohnědý, uvnitř hnědá transparentní glazura (NO);
- 1 zl. stěny, jemné keram. těsto, střep bělavý, oboustranná zelená transpar. glazura, na vnější straně otisk odloupeného ucha, tvrdý výpal (NO);
- 1 zl. stěny z poměrně jemného ker. těsta, střep na lomu sv. červenohnědý, oboustr. hnědočerná poleva, tvrdý výpal (NO 2, 19. stol.);
- 1 zl. stěny mísy, mat. jemný, střep bělošedý, vnitř. bezbarvá glazura s hnědým kapaným dekorem, vnější povrch zčernalý, tvrdý výpal (NO 2, asi 19. stol.);
- 1 zl. stěny (hrdla) s horiz. žebrem s úzkou rýhou a stopami bezbarv. glazury, ker. těsto poměrně jemné, střep sv. okrový, povrch drsný, vnější bělavý, vnitřní sv. hnědý, velmi tvrdý výpal (NO 2).

Kachle:

- 1 zl. pláště (s mělkou záhyt. šroubovicí) a okraje ústí komory; okraj zesílen přehnutím ven, prožlabený; 1 menší zl. ven přehnutého a zaobleného okraje ústí komory. Těsto přiostržené zrnky hornin do 1 mm, menší obsah velmi jemné slídy, b. sv. hnědočervená, místy zašedlý povrch, tvrdý výpal (NO 1).

4.3.3. Vyhodnocení

Také soubor č. 3 ze sběrů Pod čihadlem obsahuje především novověkou hrnčinu. Vrcholně středověká keramika tvoří jen necelých 5 % z celkového počtu a starší středověká keramika, známá např. z trasy rýhy pro elektrický kabel v ul. Na Křemelce (*obr. 4:3*), nebyla vůbec zachycena. Určité zklamání přinesl tento náleзовý soubor také absencí pravěkých nálezů. To může být podnětem k úvaze, že areál germánského pohřebiště na plochu povrchového sběru (*obr. 4:5*) již výrazněji nezasahuje a leží spíše v jeho těsném severním a severozápadním sousedství. Tedy v nejužším okolí míst, kde došlo k již zmíněným nálezům žárového hrobu (*4:1*) a dalších zlomků keramiky z mladší doby římské (*4:3, 4*).

4.4. Nálezový soubor č. 4

4.4.1. Lokalizace

K předanému sáčku s označením „Sázava“ (náleзовý soubor č. 4) byl dodatečně alespoň upřesněn údaj o původu z levobřežní části města (katastr Sázava). Doplnující informace byla od autora sběru získána zprostředkovaně, bližší lokalizaci k jednotlivým předmětům v souboru už pravděpodobně nedokáže spolehlivě určit ani sám nálezece. Protože soubor obsahuje i několik větších a výraznějších zlomků keramiky a další předměty z různých materiálů, může se jednat o výběr ze tří výše popsaných náleзовých souborů. Nelze vyloučit ani to, že středověké a větší střepy pocházejí ze sběrů nebo z výkopů v historickém jádru města.

4.4.2. Popis a datování nálezů

Soubor tvoří celkem 29 fragmentů keramických nádob, 1 zlomek kamnového kachle, 1 zlomek bronzové (mosazné) přezky, 3 kusy strusky a 2 kameny.

Keramika:

- 2 zl. stěny a hrdla z jednoho menšího hrnce, v hor. části těla pás horizontálních rýh rytých hřebenem, nad rýhami hřeben. vpichy, prožlabené hrdlo je slabě oddělené od těla (*obr. 5:10*); 1 zl. stěny a hrdla jiné nádoby; ker. těsto se zrnky ostřiva do 1 mm a s jemnou slídou, b. červenohnědá, vnitřní slabě krupičkovitý a nerovný povrch nese stopy pomalejšího obtáčení, vnější strana je přihlazená, stř. tvrdý výpal (RS 4);
- 2 zl. okrajů (*obr. 5:11, 12*) a 1 zl. těla větší silnostěnné nádoby, ker. těsto s ostřivem do velikosti 0,5 mm a s ojedinělými většími zrnky hornin (až kol. 2 mm), b. červenohnědá, zašedlý povrch je uvnitř místy sl. krupičkovitý, nerovný, hrdla a okraje dokonale obtáčené. Zlomek stěny má zčásti špachtlí stržený povrch (připomínající zdršňování pravěké keramiky), stř. tvrdý až tvrdý výpal (VS 1);
- 1 drobný zl. stěny, písčité ostřivo (do 0,5 mm) a menší obsah jemné slídy, sv. okrový krupičkovitý povrch, tvrdý výpal (VS 2);
- 1 větší zl. těla tenkostěnné nádoby s dvojicí mělce rytých žlábků, jemné těsto s menší příměsí zrněk hornin do 1 mm, které krupičkovitě vystupují nad povrch s horizontálními modelačními žlábků (zejména uvnitř), b. na vnitř. str. sv. šedohnědá, na vnější sv. červenohnědá, zašedlá. Na kruhu vytáčená keramika, tvrdý výpal (VS 2–NO 1);
- 1 otřelý zl. dna (prům. 15 cm) s malou částí stěny a 1 otřelý zl. dna se zaoblenou lištou při patě stěny (nebo zl. poklice?). Ker. těsto je ostřené (zrnka hornin /do 1,5 mm/ a oj. bělavé kamínky/do 2 mm/), uvnitř modelační žlábků, podstava pův. hladká, sl. nerovná, b. na povrchu sv. šedohnědá, lom šedý, tvrdý výpal (NO 1);
- 6 zl. okrajů nejméně čtyř typů (*obr. 5:13–16*) z šesti různých nádob (jeden olámaný, neurčitelný); pod okrajem jedné nádoby horizontální oběžná výzdoba provedená radýlkem – mírně šikmo položené rýhy (*obr. 5:13*), dále 5 drobných zl. z těl tenkostěnných nádob, 3 zlomky páskových, sl. prožlabených uch a 1 knoflíkovitá úchytka poklice (*obr. 5:18*); ker. těsto jemné (oj. příměs zrněk hornin), povrch mírně drsný (uvnitř až krupičkovitý), na vnější str. hlazený a na všech zachycených okrajích vždy leštěný (většinou nesouvisle), b. šedá až tm. šedá, lom sv. šedý, tvrdý výpal (NO 1);
- 1 zl. olámaného okraje s vnitřní sv. hnědou transparentní glazurou, 1 zl. okraje s vnitřní zelenou transparentní glazurou, 1 zl. stěny talíře (resp. mísy s talíř. podokrajím), na vnější str. šedočerný lesklý povlak (patrně org. nečistot), uvnitř zbytky neurčitelné mal. výzdoby (sv. hnědá a zelená glazura) a 1 zl. stěny s vnějším rezným hnědošedým povrchem a nepatrným úsekem geometrické mal. výzdoby, vnitřní str. hladká bělavá (odloupnutá glazura); keram. těsto jemné, střep na lomu bělavý, tvrdý výpal (NO).

Kachel:

- 1 zl. čelní vyhřívací stěny, obvodové lišty a malého úseku pláště komory blíže neurčitelného komorového kachle, ker. těsto poměrně jemné (oj. kamínky), povrch rezný, sv. hnědočervený, vnitřek zašedlý (očazený?); střep je na lomu bělošedý, sl. načervenalý; dochovaný úsek čelní vyhřívací stěny je rovný bez výzdoby, slabá obvod. lišta je nečleněná, šikmo se rozevírá a je rovně seříznutá (NO 1).

Bronz (mosaz):

- 1 zl. volné strany plochého obdélného n. čtvercového rámečku se zaoblenými rohy z opaskové přezky. Na vnější pohledové straně nese rameno drobný vyběžený dekor – při okrajích půlkroužky, mezi nimi řada důlků (NO 2).

Struska:

- 1 amorfní zl. strusky, odlomený, na lomu bublinovité dutiny (středověk-novověk); 2 zl. jednoho výrazně lehčího kusu (silně přepálená keramická hmota, mazanice?, středověk-novověk).

Kameny:

- 1 menší úštěp valounu, 1 úštěp vápence.

4.4.3. Vyhodnocení

Vzhledem ke značně široké lokalizaci není hodnota nálezového souboru č. 4 příliš vysoká. Proti předchozím obsahuje tento poslední soubor výraznější středověkou keramiku. Nejstarší prvek mezi ní představují zlomky těla hrnce (obr. 5:10) z nejmladší fáze raného středověku (11.-12. stol.); další střepy patří navazujícímu období staršího vrcholného středověku (13. století, obr. 5:11-12), ojedinělé keramické zlomky lze zařadit do mladší etapy vrcholného středověku. Většina ostatní, na kruhu vytáčené a převážně redukčně pálené hrnčiny (obr. 5:13-18) pochází z období raného novověku, další nálezy patří spíše až novověku mladšímu.

Obr. 6. Sázava/Dojetřice (okr. Benešov), raně středověké hradiště v poloze Na šancích. Pohled od severovýchodu na val střední linie opevnění a na řez v jižní stěně průchodu lesní cesty valem během dokumentace v roce 1962

5. ZÁVĚR**5.1. Raně středověké hradiště Sázava/Dojetřice – konstrukce opevnění a jeho datování**

Drobná dokumentace západního opevnění jádra hradiště v roce 1962 prokázala, že tzv. střední val je pozůstatkem destruované hradby o původní šířce nejméně 4 m. Hradba musela být vysoká minimálně 2 m a nasypaná převážně z hlíny. Těleso hradby vázaly napříč vodorovné dřevěné kleštiny, doložené pásy uhlíkovité hlíny (obr. 3:3). Konstrukci vnitřní i vnější stěny tvořilo pravděpodobně dřevo i kámen, přesný způsob zalícování však zůstal zatím nepoznat.

V otázce stáří zkoumané hradby je možno nyní odmítnout určité pochybnosti o nálezové pozici části datovatelných nálezů ve valu (Bernat – Štědra 2005, 209). Keramické nálezy, publikované již dříve J. Bubeníkem (Bubeník 1970, obr. 4:3, 4, 7, 8, 11, 12; 5:1-4; 7:3), pocházejí totiž výhradně z destruktivní vrstvy (obr. 3:2) na vnitřní straně hradby a datují její zánik, pravděpodobně požárem, do 9. století.

5.2. Sázava, lokalita pod Čihadlem – pohřebiště z mladší doby římské a středověké osídlení

Žárový popelnicový hrob zachráněný v roce 1970 při stavební činnosti na levobřežní terase Sázavy v poloze Pod čihadlem (Bubeník 1971) je zatím jediným bezpečným hrobovým nálezem v této lokalitě (obr. 1:2; 4:1). Drobné zlomky mladořímské nebo pozdně římské keramiky, zjištěné následně v okolí nálezů, považujeme za doklad dalších rozrušených žárových hrobů. Zdejší germánské pohřebiště je na jih k Sázavě vysunuto nepochybně z Polabí v trase pravěké a také později v raném středověku významné dálkové komunikace. Jedna její větev se až do počátku 20. století dochovala mezi Sázavou a Labem jako téměř souvislý přímý a více než 20 km dlouhý úvoz, nazývaný Čertova Brázda (Bernat – Štědra 2003).

Důležitost místa kolem dřívějšího germánského pohřebiště u tradičního přechodu přes Sázavu do svědčují v poloze Pod čihadlem (obr. 1:2) také opakované nálezy keramických zlomků z přechodu raného a vrcholného středověku. Terénní pozorování a drobné nálezy z ulice Na Křemelce (obr. 4:2, 3, 6) z let 1971-2009 pokládáme za doklady raně až vrcholně středověkých sídlištních aktivit. Pokračovatelem sídlištní tradice prostoru levobřežní říční terasy byla ve vrcholném středověku zřejmě drobná osada s mlýnem, doloženým před rokem 1421 (Bubeník 2007, 51, s lit.), a v novověku pak již jen blízký mlýn Na Kácku (obr. 4).

V souvislosti s uvedenými poznatky i předpoklady stojí za upozornění množství bodových a větších objektů, patrných v porostových příznamech na současných leteckých snímcích dosud ještě nezastavěných ploch v severní části polohy Pod čihadlem, mezi ulicí Na Křemelce a řekou. Některé z rozsáhlejších pozorovaných objektů ukazují možná jen stopy místní novověké těžby písku z říční terasy, jiné, spíše menší, však mohou odrážet různé starší lidské aktivity

V posledních desetiletích se nová zástavba rozšiřovala spíše na opačnou stranu lokality k jihu, mezi ulice Na Křemelce a Pod Čihadlem. Na jižní straně ulice Na Křemelce, přímo proti místu s nálezem žárového hrobu mladší doby římské, vyrostly přitom v letech 1995–7 dokonce čtyři bytové domy (obr. 4) a na okolních parcelách probíhá postupně výstavba rodinných domů. Z doby těchto stavebních činností nejsou k dispozici bohužel žádné zprávy o nálezech. Z archeologického hlediska si přitom celý rozsáhlý prostor levobřežních říčních teras tohoto sázavského meandru zasluhuje jistě větší pozornost. Její podmínkou za současné situace je však především oznamování zemních prací stavebníky či spíše určitá kontrola plnění této zákonné povinnosti při pokračujících stavbách v uvedené části katastru Sázavy, kde je s ohledem na dosavadní nálezy a indicie možno předpokládat také pravěké sídlištní aktivity.

5.3. Povrchové sběry na katastru Sázavy

Čtyři soubory nálezů z katastru Sázavy byly získány nesystematickými sběry v osmdesátých letech 20. století. Dva soubory pocházejí ze severního úpatí kopce Bílý kámen (obr. 1:3) s pozůstatky neolitické, raně a vrcholně středověké i novověké těžby krystalického vápence. Třetí soubor byl získán z dnes zastavěných pozemků Pod čihadlem (obr. 1:2; 4:5), z blízkosti dřívějšího nálezu žárového popelnicového hrobu mladší doby římské. V souborech je pouze několika zlomky zastoupena nevýrazná středověká keramika, nejpočetnější je raně novověká neglazovaná hrncina (obr. 5:3–9). Čtvrtý soubor je lokalizován jen na levobřežní část města. Kromě raně novověké keramiky (obr. 5:13–18) obsahuje také keramiku středověkou. Její nejstarší prvek představují zlomky těla hrnce (obr. 5:10) z nejmladší fáze raného středověku; další střepy patří navazujícímu období staršího vrcholného středověku (obr. 5:11–12). Žádný ze souborů neobsahuje pravěké nálezy, a to ani z poloh, kde by se to dalo s ohledem na dřívější archeologická zjištění očekávat.

PRAMENY A LITERATURA

- Bernat, J. – Štědra, M. 2003: Čertova brázda, stará severojižní stezka mezi Labem a Sázavou, *Archeologie ve středních Čechách* 7, 349–362.
- Bernat, J. – Štědra, M. 2005: Posázavská hradiště – nové nálezy a poznatky, *Archeologie ve středních Čechách* 9, 197–225.
- Bubeník, J. 1970: Příspěvek k poznání hradištního osídlení Posázaví, *Archeologické rozhledy* 22, 286–306.
- Bubeník, J. 1971: Žárový hrob z doby římské ze Sázavy nad Sázavou, *Archeologické rozhledy* 23, 215–216.
- Bubeník, J. 1984: Hlášení Archivu NZ AÚ AV ČR, čj. 227/84, Sázava n. Sáz., okr. Kutná Hora.
- Bubeník, J. 1984a: Hlášení Archivu NZ AÚ AV ČR, čj. 720/84, Sázava, okr. Kutná Hora.
- Bubeník, J. 1997: *Archeologické prameny k dějinám osídlení Čech v 7. až polovině 9. století (Katalog nalezišť)*. Praha.
- Bubeník, J. 1999: Poznámky o nejstarších hradištích raného středověku v Čechách, *Archeologické rozhledy* 51, 631–646.
- Bubeník, J. 2006: Ekumena Sázavska. In: Sommer, P. (ed.), *Svatý Prokop, Čechy a střední Evropa*. Praha, 160–170.
- Bubeník, J. 2007: Doplnky k obrazu osídlení Sázavy, *Sázavsko* 13, 50–53.
- Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha.
- Chochol, J. 1971: Antropologický rozbor římského žárového hrobu ze Sázavy nad Sázavou, *Archeologické rozhledy* 23, 216.
- Kudrnáč, J. 1963: Hlášení Archivu NZ AÚ AV ČR, čj. 2979/63, Sázava (Dojetřice), okr. Kutná Hora.
- Maštalíř, J. 1962: Nálezová zpráva Archivu NZ AÚ AV ČR, čj. 2281/62, Zpráva o hradišti u městečka Sázava v okr. Kutná Hora.

DIE KLEINEN ARCHÄOLOGISCHEN FUNDE UND ERKENNTNISSE AUS SÁZAVA, BEZ. BENEŠOV

Das Gelände der Stadt Sázava auf der Grenze des unteren und mittleren Flusslaufes der Sázava war interessant bis vor kurzem für die Archäologie nur wegen der langzeitigen Untersuchung in dem ehemaligen Benediktinerkloster von Hl. Prokop und wegen den Belegen der neolithischen und mittelalterlichen Förderung vom kristallinen Kalkstein in den Brüchen auf dem Berg Bílý kámen. Die umliegenden archäologischen Lokalitäten blieben lange auf dem Rande des Fachinteresses. Wir haben schrittweise auf sie in einer Reihe der Beiträge und kleineren Studien hingewiesen. Der folgende Beitrag ergänzt weiter das Bild der urgeschichtlichen und mittelalterlichen Besiedlung in dem Kataster Sázava.

1. Der frühmittelalterliche Burgwall Sázava/Dojetřice – die Dokumentation des Mittelwalles im Jahre 1962

Das befestigte Areal auf der Fläche von zirka 12 ha befindet sich auf dem Vorsprung, der vom Norden durch das Tal des Flusses Sázava und vom Süden durch das Tal des Baches Dojetřický potok umgeben ist (Abb. 2). Die ersten Funde im Areal des Burgwalls aus dem 8. und 9. Jahrhundert wurden in den sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts gewonnen (Bubeník 1970; 1997). Für die Erkenntnis der Wallstruktur von der Westbefestigung des Burgwallkernes sowie für die Datierung dieser Befestigungslinie ist die bisher übergegangene archäologische Untersuchung aus dem Jahre 1962 wichtig. Der damals dokumentierte Schnitt (Abb. 2) zeigt die 10,5 m breite und 1,8 m hohe Wallanlage (Abb. 3), die ohne Zweifel die Destruktion der Mauer mit der ursprünglichen Breite von zirka 4 m darstellt. Diese Mauer wurde vorwiegend aus dem aufgeschütteten Lehm erbaut. Der Mauerkörper wurde mit Zangenbrettern der inneren Holzarmatur (Schichten mit Holzkohlen, Abb. 3:3) verbunden, wobei das Holz und die ohne Verbindungsmaterial zusammengesetzten Steine die Konstruktion der inneren und äußeren Wand bildeten (Abb. 3:2, 3). Für die Datierung der Befestigung in das Frühmittelalter sind die schon früher veröffentlichten keramischen Funden wichtig (Bubeník 1970). Die Keramik aus dem beschriebenen Schnitt durch den Wall stammt nämlich ausschließlich aus der Destruktionsschicht (Abb. 3:2) auf der inneren Mauerseite und datiert auf diese Art und Weise den Untergang der Mauer – offenbar durch den Brand – in das 9. Jahrhundert.

2. Sázava, der Fundort Pod čihadlem – das Brandgrab aus der jüngeren römischen Kaiserzeit und weitere Funde in seiner Umgebung

Im Jahre 1970 wurde ein keramisches Gefäß mit dem Brandgrab aus der jüngeren römischen Kaiserzeit auf der linksufrigen Terrasse der Sázava (Abb. 1:2; 4:1) gerettet (Bubeník 1971). Weitere kleinere Bruchstücke von keramischen Gefäßen aus der jüngeren und späteren Römerzeit wurden auch auf umliegenden Parzellen in folgenden Jahren entdeckt (Abb. 4:1, 3, 4). Die Keramik (vorwiegend Bruchstücke) der jüngeren römischen Zeit stammt vermutlich aus den Urnen von weiteren Brandgräbern, die durch mittelalterliche Aktivitäten und vorwiegend durch den Ackerbau vernichtet wurden. Das germanische Gräberfeld erweiterte sich im Süden zur Sázava aus dem Elbegebiet längs des urgeschichtlichen und frühmittelalterlichen bedeutenden Fernweges (Bernat – Štědra 2003). Die Wichtigkeit des Ortes um das Gräberfeld beim traditionellen Übergang über Sázava beweisen auch keramische Bruchstücke aus der Wende des Früh- und Hochmittelalters (12.–13. Jahrhundert) in der Lage Pod čihadlem (Abb. 1:2).

3. Oberflächensammlungen in dem Kataster Sázava

Vier Fundkomplexe aus dem Kataster Sázava wurden auf dem Grunde von nicht-systematischen Sammlungen in den achtziger Jahren des 20. Jahrhunderts gewonnen. Zwei Fundkollektionen stammen aus dem nördlichen Bergfuß der Anhöhe Bílý kámen (Abb. 1:3) mit Resten der neolithischen, früh- und hochmittelalterlichen und neuzeitlichen Förderung des kristallinen Kalksteines. Die dritte Kollektion wurde im Raum der in Gegenwart bebauten Parzellen in der Lage Pod čihadlem (Abb. 1:2, 4:5) gesammelt. In den Kollektionen befinden sich nur einige nicht-ausdrucksvolle Bruchstücke der mittelalterlichen Keramik (vorwiegend die frühneuzeitliche Keramik ohne Glasur; Abb. 5:3-9). Der vierte Fundkomplex wurde in dem linksufrigen Teil der Stadt gewonnen. Neben der frühneuzeitlichen Keramik (Abb. 5:13-18) umfasst er auch die mittelalterliche Keramik. In keinem von diesen Fundkomplexen wurden urgeschichtliche Funde vertreten.

Abb. 1. Sázava und die Umgebung, Bez. Benešov. Die Karte des Georeliefs mit dem Wassernetz und behandelten Fundorten: 1 – Na šancích, 2 – Pod čihadlem, 3 – Raum von Oberflächensammlungen unter der Lage Bílý kámen

Abb. 2. Sázava/Dojetřice, Bez. Benešov. Die Situation des frühmittelalterlichen Burgwalls Na šancích auf dem schematischen Plan nach J. Maštaliř. Der Pfeil zeigt die Stelle des Schnittes in dem Mittelwall der Befestigung, der im Jahre 1962 dokumentiert wurde

Abb. 3. Sázava/Dojetřice, Bez. Benešov. Der frühmittelalterliche Burgwall Na šancích – Mittelwall auf dem Schnitt (oben) und auf dem Grundriss (unten). Die Beschreibung von Schichten: 1 – Braunton, 2 – Braunton mit der Beimischung des dunkleren Brauntons, 2 – Dunkelton mit Holzkohlen

Abb. 4. Sázava, Bez. Benešov, Pod čihadlem, Na Křemelce-Strasse. Fundorte: 1 – Urne mit dem Brandgrab und weitere Bruchstücke der Keramik aus der jüngeren römischen

Kaiserzeit, 2 – keramische Bruchstücke aus dem 12.–13. Jahrhundert, 3 – Abschnitt der Rille für das elektrische Kabel mit vereinzelt keramischen Bruchstücken der jüngeren römischen Kaiserzeit und mit der kulturellen Schicht mit Funden vom Frühmittelalter bis zum Spätmittelalter, 4 – Fundort von Bruchstücken des keramischen Gefäßes (die jüngere römische Kaiserzeit?), 5 – Raum von Amateursammlungen, 6 – Grube ohne Datierung

Abb. 5. *Sázava, Bez. Benešov. Die Auswahl der Funde aus den Oberflächensammlungen*

Abb. 6. *Sázava/Dojetřice, Bez. Benešov. Der frühmittelalterliche Burgwall Na šancích. Ansicht vom Nordosten – der Wall in der Mittellinie der Befestigung und der Schnitt auf der Südwand des Durchgangs vom Waldweg binnen der Dokumentation im Jahre 1962*